

LATVIJAS VALSTS AGRĀRĀS EKONOMIKAS INSTITŪTS

Apstiprinu:
LVAEI direktora v.i.

.....
A.Miglavs
1996.gada

INTERVENCES CENU PAMATOJUMS 1997. GADA BUDŽETAM

Darba vadītājs:

A.Miglavs

Darba izpildē piedalījās:

K.Špoģis, prof., Dr.h.lauks.

A.Golovčenko, pētnieks

Rīgā, 1996.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS.....	3
1. TIRGUS INTERVENCES MEHĀNISMA BŪTĪBA UN DARBĪBAS PAMATI.....	5
1.1. Intervences mehānisma funkcijas	5
1.2. Intervences cenas un iekšējā tirgus cenas. To ietekme uz tirgus apjomiem	6
2. INTERVENCEI PAKĻAUTIE PRODUKTI UN TIRGUS ATTĪSTĪBAS TENDENCES PASAULĒ	8
2.1. Intervences objekti citās valstīs	8
2.2. Pasaules tirgus situācijas apskats.....	8
3. INTERVENCES MEHĀNISMA IEVIEŠANAS SHĒMA LATVIJĀ.....	13
3.1. Intervencei pakļaujамie produkti (to grupas)	13
3.2. Tirgus intervences mehānisma darbības iespējamie principi Latvijā	14
3.3. Intervences cenu līmenis un kvalitātes prasības	14
3.4. Intervences mehānisma darbības nodrošinājums	17
4. PRIEKŠLIKUMI INTERVENCES CENU IZMANTOŠANAI LATVIJĀ 1997. GADĀ	19
4.1. Intervences cenas graudiem	19
4.2. Intervences cenas piena produktiem	22
4.3. Intervences cenas gaļai (liemeņiem)	25
4.4. KOPSAVILKUMS	27
5. VALSTS INTERVENCES SISTĒMAS IEVIEŠANAS PROBLĒMAS.....	28

IEVADS

a) Darba mērķi un uzdevums

Šī ir atskaite par darbu, kas ir izstrādāts pēc Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas pasūtījuma.

Tā sākotnējais mērķis bija sagatavot priekšlikumus intervences cenām, kas būtu izmantojamas valsts lauksaimniecības politikas realizēšanā 1997. gadā atbilstoši tiem mehānismiem, kas paredzēti Saeimā izskatāmā likuma "Par lauksaimniecību" projektā, kā arī novērtēt šī mehānisma budžeta izmaksas iekļaušanai 1997. gada valsts budžetā.

Darba izpildes gaitā, analizējot tirgus intervences mehānisma teorētiskos pamatus un pielietošanas praksi, tika noskaidrots, ka pats intervences cenu līmenis ir tikai viena no tirgus intervences mehānisma sastāvdaļām, kura pielietošanas intensitāte, savukārt, ir atkarīga no valsts vispārējās politikas par ekonomisko atbalstu lauksaimniecībai.

Tāpēc, nedaudz izejot ārpus sākotnēji noteiktā darba uzdevuma, šajā darbā ir analizēti tirgus intervences teorētiskie pamati, formulēti šī mehānisma pielietošanas iespējamie mērķi Latvijā, sniegta Latvijas ekonomiskajai situācijai un valsts lauksaimniecības politikai atbilstoša tirgus intervences pielietošanas koncepcija, kā arī izstrādāti tā izmantošanas metodoloģiskie pamati, sniedzot šajā darbā izvēlētajai koncepcijai atbilstošu intervences cenu projektu.

Darbu izpildīja Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta Lauksaimniecības attīstības un ekonomisko attiecību nodaļas zinātnieku grupa: profesors K.Špoģis, A.Golovčenko un A.Miglavs. Teorētiskie pamatprincipi izdiskutēti institūta Zinātniskās padomes sēdē.

Darba izpildes gaitā tika noskaidroti arī vēl papildus veicamie darbi, lai būtu iespējama sarežģītā tirgus intervences mehānisma ieviešana. Darba programmas formā šie pasākumi ir iekļauti šajā atskaitē.

b) Īss ieskats Latvijas lauksaimniecības cenu politikas attīstībā

Padomju perioda komandekonomikas sistēmā pastāvošā lauksaimniecības produkcijas valsts iepirkuma cenu sistēma līdztekus visām ar tās realizāciju saistītajām negatīvajām iezīmēm faktiski bija galvenais valsts lauksaimniecības atbalsta instruments, un pēc būtības tā bija valsts intervence lauksaimniecības produkcijas tirgū. No šī aspekta raugoties, padomju laika valsts iepirkuma cenu sistēma izpildīja trīs galvenās funkcijas:

- 1) uzturēja augstas lauksaimniecības produkcijas realizācijas cenas, kas pārsniedza faktiski mazumtirgū pastāvošo cenu līmeni;
- 2) nodrošināja cenu stabilitāti lauksaimniecības produkcijas ražotājiem un arī patērētājiem, novēršot sezonas svārstību ietekmi uz gala produkcijas cenām un lauksaimnieku ienākumiem;
- 3) kalpoja kā instruments valsts budžeta līdzekļu pārdalei par labu lauksaimniecībai, neliekot patērētājam maksāt augstākas cenas.

1990. gadā Latvijā sāko politiskās un ekonomiskās sistēmas izmaiņu procesa sastāvdaļa bija cenu liberalizācija, tajā skaitā arī lauksaimniecības un pārtikas produkcijai.

1991.gada 9.decembrī Latvijas Republikas Ministru Padome pieņēma lēmumu Nr.350 "Par pārtikas produktu cenām", saskaņā ar kuru visus pārtikas un lauksaimniecības produktus bija jārealizē par brīvajām cenām. Līdz tam iepirkuma cenas graudiem, lopkopības produkcijai, cukurbietēm un liniem bija noteiktas kā valsts minimālās garantētās cenas. Ja minētās produkcijas ražotājs nebija to pārdevis par brīvajām cenām, valsts garantēja tās iepirkšanu par minētajām minimālajām cenām. Vēlāk 1991.gadā noteiktās garantētās minimālās iepirkuma cenas zaudēja jebkādu nozīmi sakarā ar krasām cenu attiecību izmaiņām. Reālo garantēto cenu noteikšanai pietrūka budžeta līdzekļu.

Cenu šķēru apstākļos iepērkamo ražošanas resursu un materiālu cenu celšanos lielākā daļa lauksaimnieku vēl nespēj kompensēt ar racionālāku šo resursu izmantošanu, ar profesionāli lietpratīgāku un efektīvāku saimniekošanu.

Nepietiekamas profesionālās izglītības un lietišķās neprasmes dēļ lielākā daļa zemes īpašnieku un/vai lietotāju neizmanto arī viņu rīcībā esošos bioloģiskos, organiskos, organizatoriskos un intelektuālos faktorus, kuri, neprasot īpašas izmaksas, var dot lielu saimniecisku efektu - būtisku kultūraugu ražības pieaugumu līdz pirktu resursu papildinājumam.

Savukārt lauksaimniecības produktu uzpircēji un pārstrādātāji cenšas iepirkt graudus, pienu un lopus par iespējami lētāku cenu.

Privatizēto pārstrādes uzņēmumu īpašnieki - akcionāri vēl nav izpratuši un apguvuši savu stāvokli un savas saimnieka tiesības, pienākumus un atbildību par visu produkcijas apriti līdz gatavo (gala) produktu pārdošanai.

Tas viss kopumā rada situāciju, kurā zemnieka un cita lauksaimniecības produkcijas ražotāja daļa gala produkta un patērētāja cenā samazinās straujāk par objektīvi iespējamo. Vērojamas ievērojamas produkcijas realizācijas cenu sezonālās svārstības gada laikā, kas ne vienmēr ir attaisnojamas ar reālu pārprodukciju vai produkcijas uzglabāšanas izmaksu faktoru. Šķiet, ka viens no galvenajiem faktoriem ir atsevišķo lauksaimnieku ierobežotais tirgus spēks attiecībā pret relatīvi koncentrētajiem pārstrādes uzņēmumiem, bet Latvijas lauksaimniecības un pārstrādes nozarei kopumā- attiecībā pret pasaules tirgus dalībniekiem.

Tas kopumā rada objektīvi nosacītu nepieciešamību pēc periodiskas valsts intervences lauksaimniecības un pārtikas produktu iekšējā tirgū.

Šī iejaukšanās varētu būt intervences cenu veidā uz atsevišķiem produktiem.

2. TIRGUS INTERVENCES MEHĀNISMA BŪTĪBA UN DARBĪBAS PAMATI

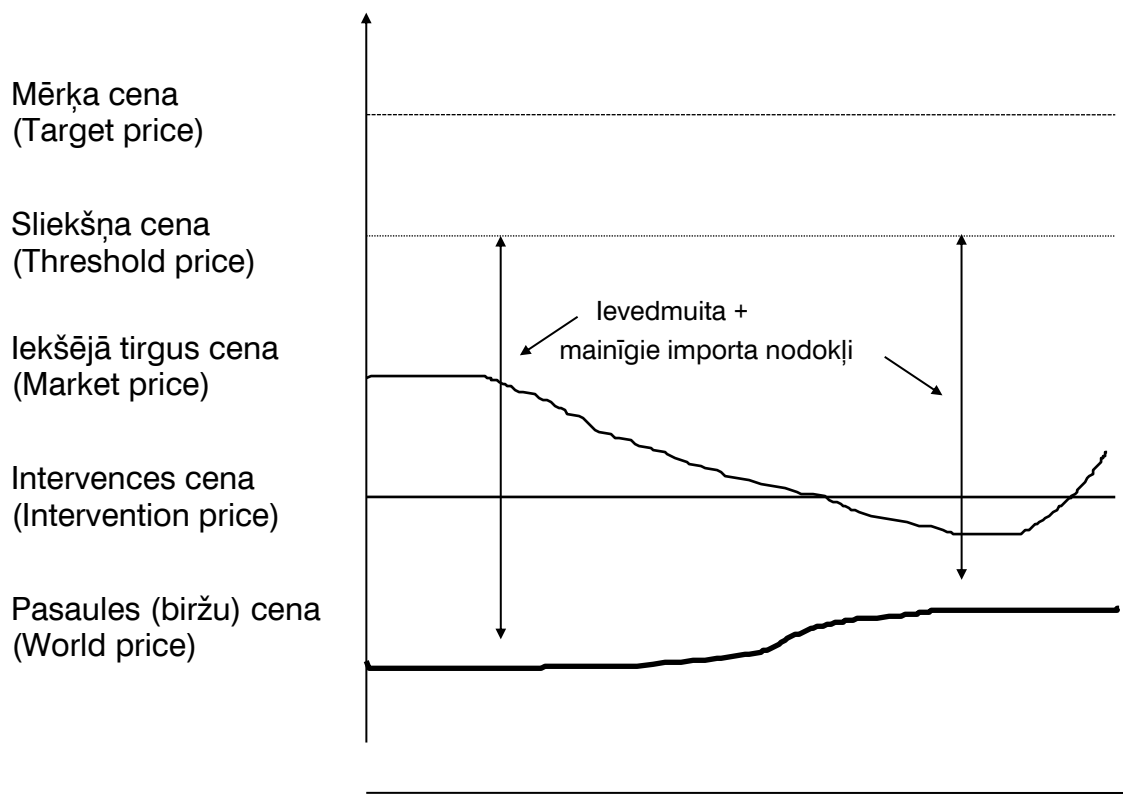
2.1. Intervences mehānisma funkcijas

Saskaņā ar Eiropas Savienībā lietojamo institucionālo cenu sistēmu, ES Padome apstiprina lauksaimniecības un tās ražojumu pārstrādes produktiem triju veidu cenas: mērķa cenas (*target price*), intervences cenas (*intervention price*) un sliekšņa cenas (*threshold price*).

Mērķa cenas parasti nosaka galvenajiem lauksaimniecības produktiem (graudiem, pienam, liellopiem), un tās kalpo kā orientieris vēlamajām iekšējā tirgus cenām.

Sliekšņa cenas nosaka importējamajai produkcijai kā minimālo cenu līmeni, par kuru mazākām cenām produkcija nedrīkst iekļūt iekšējā tirgū.

Intervences cenas ir valsts noteiktās cenas kādam laika periodam, par kurām iepērk produkciju valsts uzkrājumos vai rezervē. Šīs cenas pielieto lauksaimniecības ekonomikas un lauksaimnieku ienākumu stabilizācijai. Eiropas Savienības valstu cenu sistēma parādīta 1.attēlā.

1.att. ES valstu cenu sistēma

Īstenojot Kopējo lauksaimniecības politiku (Common Agricultural Policy), ES valstis intervences cenas izmanto kā svarīgāko ekonomikas stabilizācijas instrumentu, kura galvenās funkcijas ir sekojošas:

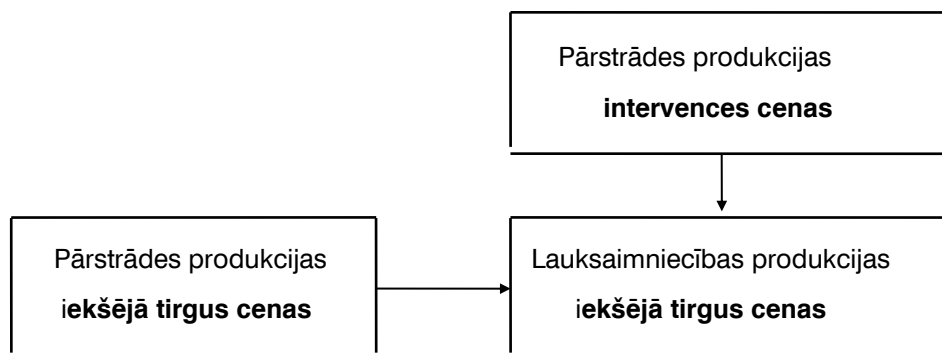
- lauksaimniecības produkcijas tirgus cenu līmeņa ietekmēšana;
- lauksaimniecības produkcijas noieta veicināšana;
- zemnieku minimālā ienākuma nodrošināšana;
- zemnieku saimniecību darbības plānošanas un attīstības veicināšana.

Zīmējumā ilustrētas galvenās ES lietoto institucionālo cenu savstarpējās sakarības, kas izriet no Kopējās lauksaimniecības politikas KLP. Tās ir:

- sliekšņa cena ir lielāka par ES iekšējā tirgus cenu, tādējādi realizējot kopienas priekšrocību principu;
- ES iekšējā tirgus cenas ir lielākas par pasaules tirgus cenām, tādējādi ar tirgus aizsardzības palīdzību realizējot tirgus cenu atbalsta politiku;
- ir pietiekami spēcīgas un augstas tirgus aizsardzības barjeras, kas izpaužas muitas tarīfos un mainīgajās muitas nodevās (agrāk pirms KLP 1992. gada reformas, bet dažiem produkcijas veidiem arī šobrīd) vai specifiskajos muitas tarīfos (atbilstoši GATT/WTO noteikumiem un KLP reformai);
- iekšējā tirgū nerealizētās produkcijas eksportēšanai ir nepieciešamas subsīdijas, kuru lielums ir tieši saistīts ar iekšējā tirgū uzturētā cenu paaugstinātā līmeņa amplitūdu.

2.2. Intervences cenas un iekšējā tirgus cenas. To ietekme uz tirgus apjomiem

ES valstīs, kur budžets ļauj pietiekošā līmenī subsidēt lauksaimniecību, intervences cenas pārsniedz pasaules tirgus cenas un izveidojušos starpību sedz ar speciāliem kompensācijai paredzētiem finansu budžeta līdzekļiem.

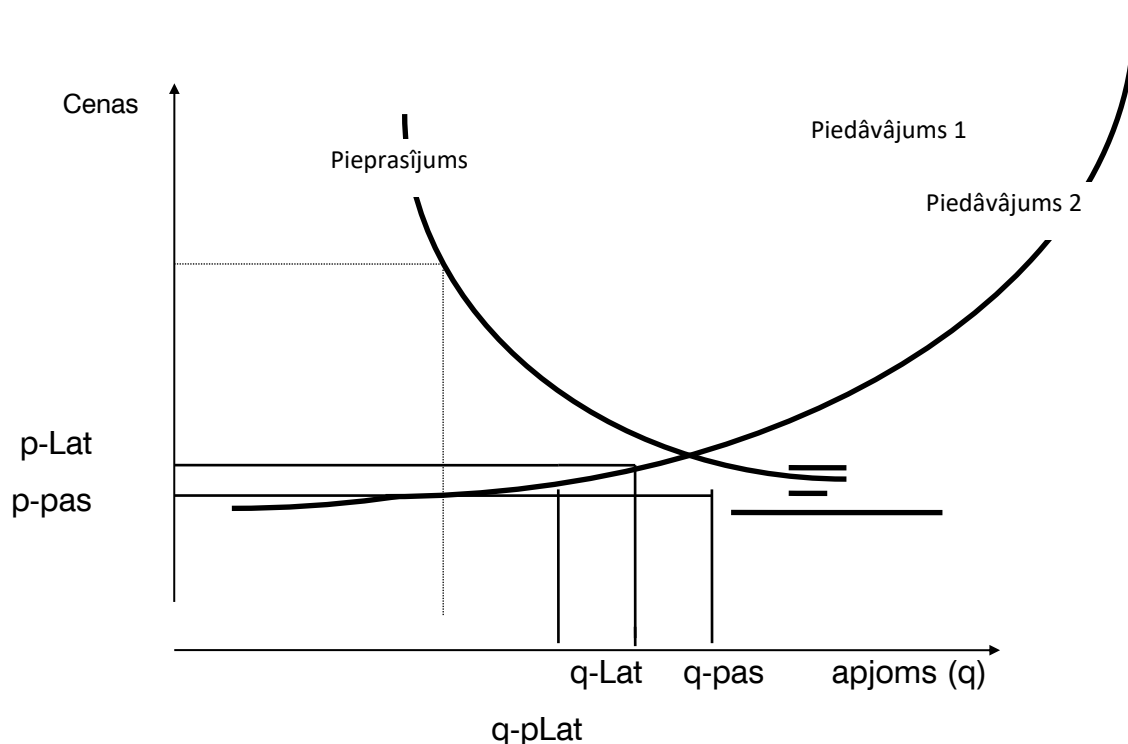

2.att. Intervences cenu ietekmes shēma

2. attēlā shematiski parādīta pārstrādātās produkcijas intervences cenu un pārstrādātās produkcijas iekšējā tirgus cenu ietekme uz lauksaimniecības produkcijas iekšējā tirgus cenām.

Iekšējā tirgus cenu līmeni noteiks tajā brīdī lielākā no abām minētajām cenām.

Kā zināms, tirgus cenas regulē piedāvājuma un pieprasījuma līdzsvaru. Gadījumos, kad šis līdzsvars zūd, tirgus cenas palielinās vai pazeminās. Kad tirgū izveidojas produkcijas pārpilnība, valsts institūcijas iejaucas un īsteno intervences iepirkumus, kamēr līdzsvarojas piedāvājums un pieprasījums. Tas, savukārt, stabilizē produkcijas tirgus cenas. Šie procesi grafiski parādīti 3.attēlā.

3.att. Tirgus cenas veidošanās shēma

Punktiem p-Lat un q-Lat atbilstošais līkņu krustpunkts nosacīti atbilst situācijai, kas izveidojusies Latvijas tirgus apstākļos. P-Lat ir cena, kas izveidojusies tirgus darbības rezultātā, valstij to ietekmējot vienīgi ar muitas barjerām, kuras nodrošina zināmu starpību starp p-pas un p-Lat.

Cenai samazinoties zem p-Lat, attiecīgi gan var palielināties pieprasījums, tomēr samazināsies vietējo ražotāju piedāvājums līdz līmenim q-pLat, ko vajadzēs kompensēt ar attiecīgā produkta importu. Savukārt, ja arī šis cenu līmenis spētu apmierināt ražotāju intereses un viņu saražotās produkcijas apjoms pārsniegtu iekšējā tirgū realizējamo apjomu (piedāvājuma 2. līkne), šo

papildus produkcijas apjomu būtu reāli iespējams eksportēt ar mazākām eksporta atbalsta izmaksām.

Savukārt, cenai palielinoties virs p-Lat, un par vienu no šādas paaugstināšanās reāliem faktoriem var kļūt intervences mehānisma iedarbība, ražošanas apjoma pieaugums ir gandrīz neizbēgams.

Ievērojot, ka p-Lat jau ir augstāka par p-pas, šis process izraisīs reālas ar eksporta subsidēšanas nepieciešamību saistītas problēmas.

3. INTERVENCI PAKĻAUTIE PRODUKTI UN TIRGUS ATTĪSTĪBAS TENDENCES PASAULĒ

3.1. Intervences objekti citās valstīs

Pasaules tirgū jau izveidojies produkcijas sortiments, kas ir vienas vai vairākas valstu tirgus intervences objekts.

Galvenās īpašības un prasības tādai produkcijai:

- produkcijas būtiska vai liela nozīme valsts tautsaimniecībā;
- plašs šādas produkcijas pieprasījums-piedāvājums daudzās valstīs;
- ilgas glabāšanas iespējas;
- transportēšanas iespējas.

Eiropas, Ziemeļamerikas un citās valstīs intervences cenas parasti nosaka šādiem atsevišķu produkciju grupu produktiem:

labībai- pārtikas briedīgajiem un īpaši cietajiem kviešiem ‘*durum*’, miežiem, rudziem, kukurūzai un sorgo. Intervences cenas reti pielieto lopbarības kviešiem. To ražotāju atbalstīšanai var būt citādi speciāli pasākumi;

piena produktiem - sviestam, sausajam vājpienam un dažiem sieru veidiem. Sausā vājpiena iepirkšana Eiropā bieži ir ierobežota ar laika periodu no 1.marta līdz 31.augustam. Var būt ierobežoti arī iepirkuma apjomi (106000 t). Ja noteiktais ierobežotais apjoms ir iepirkts, tad intervences cenu pielietošanu pārtrauc un pielieto citus atbalstīšanas pasākumus;

gaļas produktiem - vēršgaļai (kateg. R3). Citiem gaļas veidiem izmanto citus tirgus intervences pasākumus- uzglabāšanas izmaksu kompensācijas vai tamlīdzīgus, bet ne intervences mehānismu.

Arī vairākās agrākajās sociālisma pēdējo gadu laikā ir uzsākta intervences mehānismu pielietošana atsevišķiem produktiem.

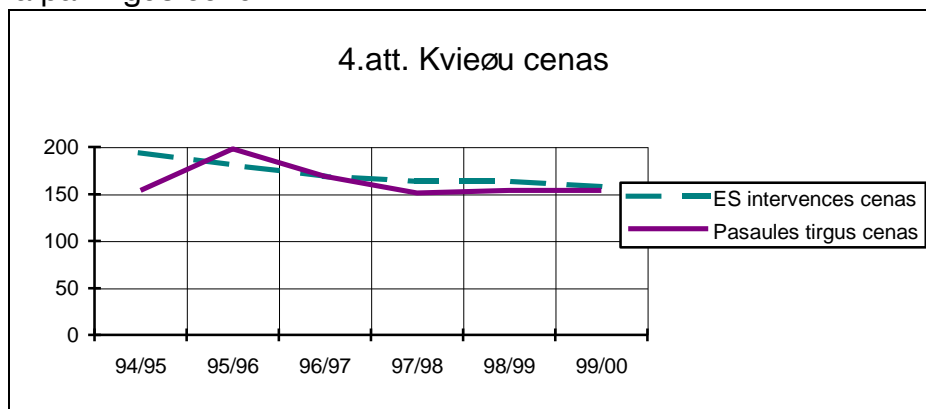
3.2. Pasaules tirgus situācijas apskats

Pasaules cenas veidojas no vidējām galveno pasaules biržu cenām kādā konkrētā brīdī konkrētai produkcijai. Pasaules cenas mainās. Šīs

izmaiņas dažiem produktiem notiek pat ļoti ātri un krasi, kas redzams sekojošos (4.-9.) attēlos. Bez tam šajos attēlos ietverta arī prognozētā abu cenu veidu dinamika (\$/t).

4.attēlā parādīts, kā savstarpēji mainās pasaules tirgus un Eiropas Savienības kviešu intervences cenas.

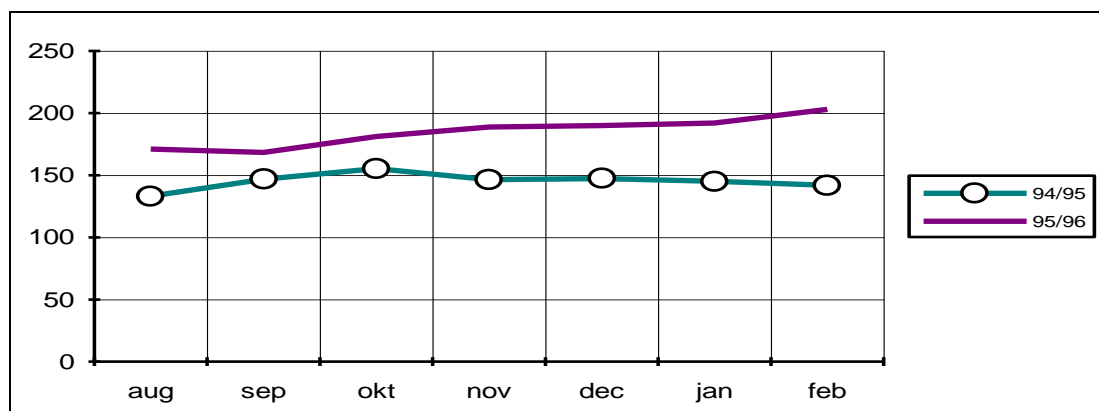
Iepriekšējā 1994./1995. gadā Eiropas Savienībā kviešu intervences cena bija ievērojami augstāka par kviešu cenām galvenajās labības biržās. Tam sekoja strauja situācijas maiņa un 1995./1996. gadā kviešu intervences cena jau kļuva zemāka par tirgus cenu.

Pēc pasaules ekspertu prognozēm 1996.gada beigās situācija **kviešu** tirgū var būtiski mainīties. Ja būs normāli laika apstākļi, sagaidāma laba kviešu raža, kā rezultātā valstu-eksportētāju kviešu krājumi atjaunosies, bet cenas pazemināsies.

Pārskatāmajā perspektīvā eksperti prognozē kviešu tirgus cenu stabilizāciju 150 \$/t līmenī. Intervences cenām tiek prognozēta pakāpeniska lejupslīde un pietuvošanās pasaules tirgus cenām.

Nākošajā attēlā (5.att.) parādīta kviešu cenu sezonālā dinamika Čikāgas biržā.

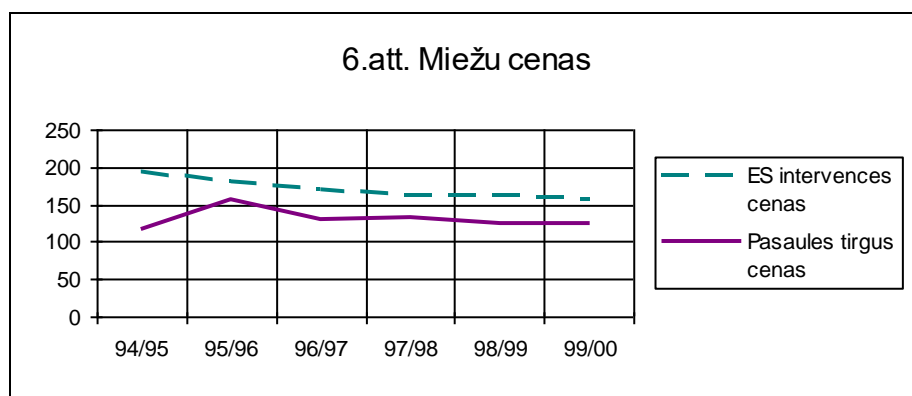

5.att. Čikāgas biržas kviešu vidējās mēneša cenas
1994./95. un 1995./96.g., \$/t

Čikāgas preču biržā kviešu cenu kotēšana sezonas maksimumu - 527.5 c/bu (203 \$/t) sasniedza 1996. g. februārī. Neskatoties uz salīdzinoši

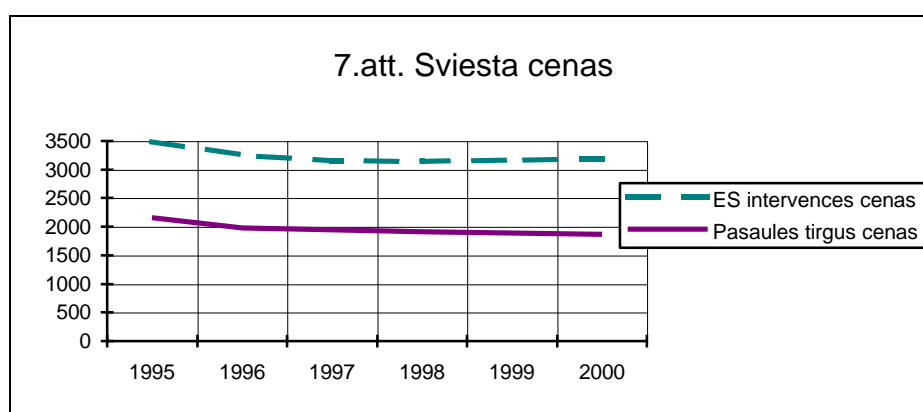
augstajām paredzamajām cenām, 1996./97.g. kviešu eksportu kopumā pasaulē eksperti novērtē ap 96-97 milj. t.

ES valstis importē vidēji 4 milj. t lopbarības graudu gadā. Tāpēc tiek aizstāvētas arī miežu audzētāju intereses, kas redzams 6.attēlā. Pie tam intervences un pasaules tirgus cenu starpība miežiem ir lielāka nekā kviešiem.

Pēc ekspertu prognozēm miežu cenas tuvākos gados biržās var būt nedaudz zemākas nekā kviešu cenas. Toties intervences cenu līmenis kā arī līkne tiem ir vienāda.

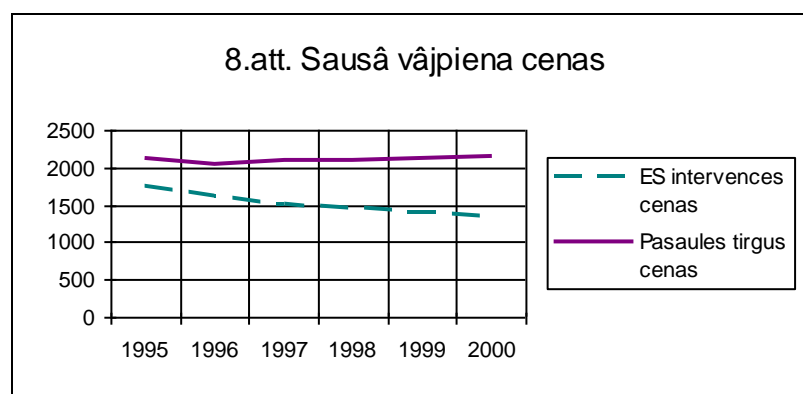
Sviesta tirgus cenas ES pašlaik augstākas par noteikto intervences cenu līmeni. Tāpēc nav prognozējama sviesta krājumu palielināšana ES valstīs. Tirgus cena šim produktam Lielbritānijā 1996.g. martā bija 2570 £/t (2140 Ls/t), valsts intervences cena - 2500 £/t (2082 Ls/t). Citādas ir attiecības starp Eiropas Savienības sviesta intervences un pasaules tirgus cenu, kas grafiski parādītas 7.attēlā.

Kā redzams no 7.attēla līknēm, starpība starp sviesta intervences cenām un pasaules tirgus cenām ir sevišķi liela. Pie tam šī starpība var vēl palielināties. Eiropas Komisijas eksperti prognozē sviesta pasaules tirgus cenu nelielu lejupslīdi, bet intervences cenām paredzama stabilizēšanās pašreizējā līmenī.

Pēc Vācijas aģentūras 'ZMP' vērtējuma 1996. gadā **sausā vājpiena** tirgus būs sabalansēts. Pēdējā laikā sausā vājpiena ražotāju cena bez transporta un apdrošināšanas izmaksām ir nedaudz augstāka par 2000 \$/t.

Sausā vājpiena pārvadāšanas izmaksas, piemēram, uz Japānu ir 70 £/t (58 Ls/t), uz Meksiku - 80-110 £/t (67-92 Ls/t). Produkta cena ar piegādēm no ES līdz Meksikai 1996.g. martā bija 2180 \$/t. Speciālisti prognozē, ka lielus daudzumus sausā vājpiena tuvākos gados iepirks Brazīlija.

8.attēlā parādītās līknes ir Eiropas Komisijas ekspertu prognozētais sausā vājpiena cenu dinamikas apraksts. No šīm līknēm secināms, ka sausā vājpiena cenas pasaules tirgū pakāpeniski nedaudz celsies, bet valstu intervences cenas pazemināsies.

Ar pagājušā gada decembra beigām Eiropas tirgū novērojamas sviesta un sausā vājpiena cenu krišanās sakarā ar pieprasījuma krišanos pasaulē, pie tam sausajam vājpienam lielākā mērā.

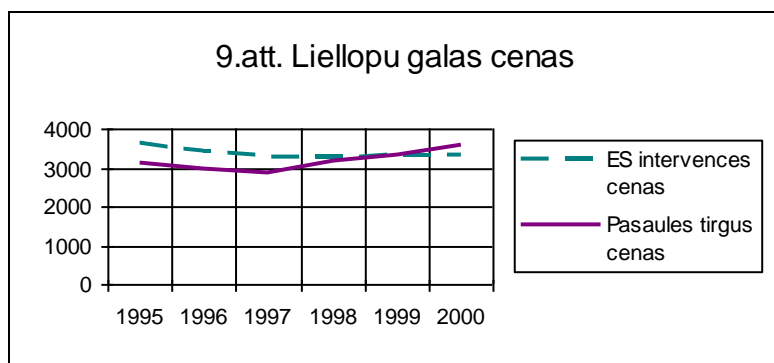
Vācijā iekšējā tirgus cenas sausajam vājpienam 1996.gada martā bija zemākas par intervences cenām.

Lielbritānijā intervences cenas 1996.g. martā bija 1760.4 £/t (1466 Ls/t). Bet tās ir diferencētas atkarībā no proteīna satura. Ja proteīna saturs sausajā vājpienā nokrītas zemāk par standarta līmeni (35.6%), tad ražotājs saņem par produktu tikai 1660-1680 £/t (1383-1400 Ls/t).

1995.gadā piena produktu tirgus situāciju ļoti ietekmēja Brazīlijas un Krievijas iepirkumi, kā arī ražošanas krišanās Jaunzēlandē un Austrālijā sausuma dēļ. Rezultātā ES 1995.gada 2. pusgadā samazināja eksporta kompensācijas no 68 ECU/100 kg līdz 49 ECU/100 kg.

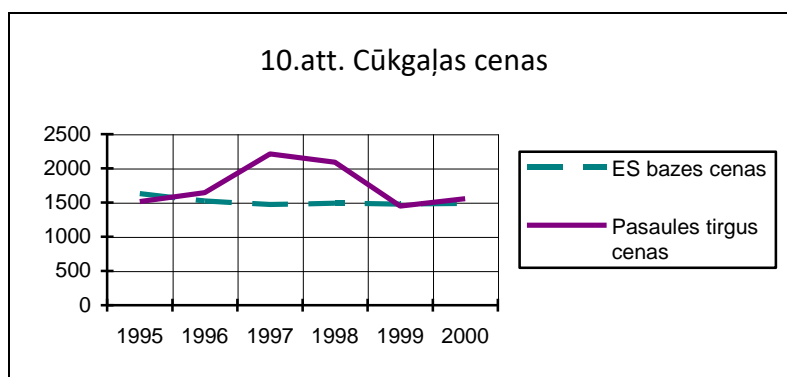
Patēriņa pazemināšanās var izraisīt ražošanas un eksporta samazināšanos. Mazāk piena ir paredzēts pārstrādāt sviestā un sausajā vājpienā. Tomēr eksperti prognozē, ka svaiga piena patēriņš palielināsies, palielināsies arī piena pārstrāde sierā.

Liellopu gaļas cenu dinamikas līknes sakārtotas 9.attēlā.

No 9.attēla līknēm secināms, ka pēdējos gados Eiropas Savienības intervences cenas liellopu gaļai ir ievērojami augstākas par pasaules tirgus cenām. Nākošajā - 1997. gadā paredzama šo abu cenu līmeņu tuvošanās, pazeminoties intervences cenai. Intervences cenas pazemināšanās tendence prognozējama arī tuvākajā perspektīvā.

Pretēja tendence prognozējama liellopu gaļas cenai pasaules tirgū, kā rezultātā šī produkta intervences cena 2000. gadā var atrasties zem pasaules cenas līmeņa.

Kā redzams 10.attēlā, 1995. un 1996. gadā abu cenu līmeņi ir tuvi. Nākošajiem diviem gadiem eksperti prognozē krasu cūkgaļas pasaules tirgus cenas celšanos, bet noteiktā intervences cena var nemainīties. 1999. un 2000. gadā abu cenu līmenis var izlīdzināties.

1995.g. decembrī Londonā notika **gaļas** problēmām veltīta konference 'Meat-95'. Tajā tika atzīmēts, ka iedzīvotāju skaita palielināšanās un dzīves līmeņa paaugstināšanās dēļ gaļas produktu pieprasījums turpinās paaugstināties.

Konferencē konstatēts, ka ES spēja palielināt savu daļu pasaules gaļas tirdzniecībā tikai ar eksporta subsidēšanu. Pasaules tirgus liberalizēšanas un eksporta subsidiju ierobežošanas procesi rada situāciju, ka gaļas produktus varēs pārdot tikai tās valstīs, kuras spēs ražot gaļu ar zemākām ražošanas izmaksām.

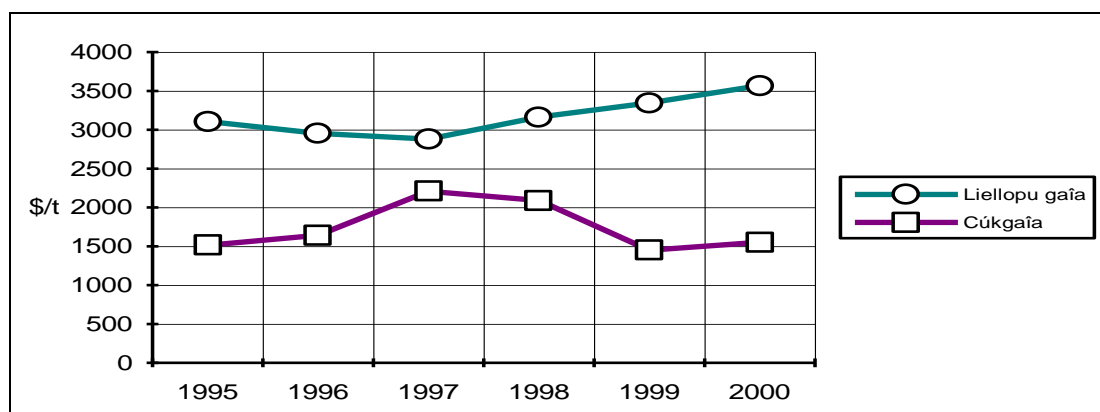
Viszemākās cūkgaļas ražošanas izmaksas ir ASV un Brazīlijā, kur tās ekvivalentas 65-70 pensiem/kg (540-580 Ls/t) dzīvsvārā. ES valstīs cūkgaļas ražošanas izmaksas sasniedz 85 pensus/kg (708 Ls/t). Tomēr speciālisti

uzskata, ka tuvākajā laikā amerikāņu gaļas produkcija neapdraudēs ES tirgu, tomēr tā var būt nopietns konkurents Eiropas piegādātājiem trešo valstu tirgū.

Turklāt, ap 30% gaļas eksporta no ASV uz Japānu veido svaiga produkcija, bet ES un Kanāda eksportē uz Japānu pārsvarā saldēto cūkgaļu. Par svarīgu gaļas noieta tirgu kļuva arī Krievija, jo sākot ar 1991.g. tur gaļas ražošanas apjomi pastāvīgi samazinās.

Liellopu gaļas pircēji ir arī Ķīna un Dienvidamerika. Jārēķinās arī ar tādām iespējām, ka 1996.gadā ASV liellopu gaļas eksports pirmoreiz pārsniegs importu un tā var kļūt par pastāvīgu eksportētāju.

11.attēlā ir pārskatāmi parādīta liellopu gaļas un cūkgaļas cenu konstatētā un prognozētā dinamika pasaules tirgū.

11. att. Gaļas pasaules cenu dinamika

ANO FAO ekspertu prognozes, kas sakārtotas 11.attēla līknēs, rāda, ka cūkgaļas cenas tuvākajos gados var ievērojami pazemināties, bet liellopu gaļas cenām gaidāms konsekvents pieaugums.

4. INTERVENCES MEHĀNISMA IEVIEŠANAS SHĒMA LATVIJĀ

4.1. Intervencei pakļaujамie produkti (to grupas)

Latvijas lauksaimniecības galvenās apakšnozares ir piena lopkopība, gaļas ražošana un graudkopība. Šo nozaru produkcija veido lauksaimniecības ekonomikas pamatu. Šo apakšnozaru produkcija vairāk vai mazāk pārstrādātā veidā kotējas pasaules biržās.

Ņemot vērā teikto un iepriekš formulētos argumentus, Latvijas Republikā varētu noteikt intervences cenas sekojošiem produkcijas veidiem:

1. kvieši,
2. rudzi,
3. auzas,

4. mieži,
5. sviests,
6. sausais vājpiens,
7. liellopu gaļa,
8. cūkgaļa.

4.2. Tirgus intervences mehānisma darbības iespējamie principi Latvijā

Latvijas valsts budžeta iespējas neļauj rīkoties līdzīgi pārējām pasaules attīstītajām valstīm. Līdz ar to intervences cenas Latvijā nespēs pilnīgi izpildīt visas šim cenu veidam paredzētās funkcijas un nespēs pilnībā aizsargāt vietējo tirgu no pasaules tirgus svārstībām. Tomēr tās varēs būtiski ietekmēt iekšējo tirgu, noturot lauksaimniecības produkcijas cenas tādā minimālā līmenī, kas nodrošinātu zemniekiem minimālus ienākumus.

Latvijas valsts tirgus intervences mehānisma izveides galveniem principiem būtu jābūt sekojošiem:

1. Intervences mehānisms ir tirgus stabilizācijas, bet ne atbalsta cenu līmeņa paaugstināšanas instruments;
2. Latvijas valsts noteiktās intervences cenas būs zemākas nekā pasaules cenas un šo starpību sastādīs glabāšanas un transporta izmaksu summas;
3. Latvijas valsts intervences cenas mainīsies atkarībā no pasaules cenu izmaiņām;
4. Valsts iejaukšanās tirgū nedrīkst aizstāt tirgus regulējošo funkciju iedarbību, tāpēc valsts līdzdalībai tirgus operācijās ir jābūt iespējami minimālai.

4.3. Intervences cenu līmenis un kvalitātes prasības

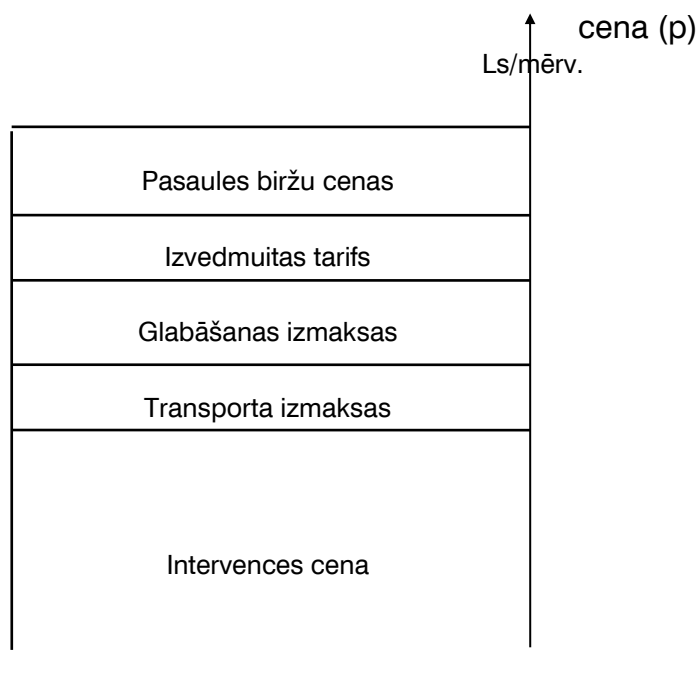
Iepriekš minēto principu realizēšana nosaka, ka nav iespējams (mērķtiecīgi) noteikt fiksētas intervences cenas ilgstošam laika periodam, tajā skaitā uz veselu gadu. Nav iespējams prognozēt tirgus situāciju tik lielu laika posmu uz priekšu. Tajā pašā laikā, nosakot šīs cenas augstākas, kā būs reāli iekšējā tirgū, valsts sev par pienākumu uzliks gan aktīvi nodarboties ar lauksaimniecības produkcijas tirdzniecību, gan arī atrast līdzekļus eksporta subsīdijām.

Tāpēc fiksētu intervences cenu vietā tiek piedāvāti cenu noteikšanas metodiskie pamati, kas ilustrēti 12. attēlā.

Par pamatu tiek izmantota attiecīgajam periodam prognozētā cena Latvijas reālajos eksporta tirgos. No tās tiek atņemtas transporta un glabāšanas, kā arī realizācijas izmaksas. Latvijas gadījumā izvedmuita

lauksaimniecības un pārtikas produktiem netiek pielietota, tāpēc tā aprēķinos nebūtu jāievēro.

No iepriekšminētā izriet, ka starpībai starp intervences cenu un pasaules biržu cenu jābūt tik lielai, lai tā pilnībā segtu transporta, glabāšanas un izvedmuitas izmaksas.

12.att. Latvijas valsts intervences cenu uzbūve un struktūra

Noteiktās intervences cenas līmenis nav atdalāms no produkcijas kvalitātes līmeņa, kādam tas ir noteikts.

Par intervences cenām var iepirkt tikai tādas kvalitātes produkciju, kas atbilst pasaules tirgus prasībām. Šāds stingrs noteikums ir nepieciešams, gan lai iepirkto produkciju valsts varētu pārdot pasaules tirgū, gan arī orientējoties uz iekšējā tirgū pastāvošo kvalitātes noteikumu pielīdzināšanu starptautiskajā tirdzniecībā izmantotajam.

Piemēram, saskaņā ar ES graudu kvalitāti noteicošo dokumentu *Regulation (EEC) No 2731/75*, **graudiem** jāatbilst prasībām, kas sakārtotas 1. un 2.tabulā.

1.tabula

Graudu kvalitātes fiziskās prasības

	Kvieši	Rudzi	Mieži
Mitrums, %	14.0	14.0	14.0
Kopējais piemaisījumu saturs, %	5.0	5.0	6.0
tajā skaitā:			
bojātie graudi, %	2.0	2.0	2.0
piesārņojums, %	1.5	1.5	2.0
dīgušie graudi, %	1.0	1.0	1.0
piemaisījums, %	0.5	0.5	1.0
Īpatsvars, kg/hl	76	71	67

2.tabula

Graudu kvalitātes bioķīmiskās un tehnoloģiskās prasības

Proteīna saturs (N x 5.7), %	11.5
Lipekļa saturs (sausnē)	-
Zeleny indekss	25
Krišanas skaitlis, s	>= 230

Ja graudu kvalitātes fizisko īpašību kritēriji Latvijā un pasaulē pielietojamai sistēmai ir līdzīgi, tad kviešu kvalitātes galvenie bioķīmiskie un tehnoloģiskie rādītāji ir krasi atšķirīgi pasaules tirgū. Galvenais kritērijs ir olbaltumvielu saturs un to sastāvs, bet mūsu iekšējā tirgū par galveno tiek uzskatīts lipekļa saturs. Tas nozīmē, ka iepērkot kviešus valsts rezervē par intervences cenām būs jānoteic biotehnoloģiskie rādītāji pēc pasaules graudu tirgū pieņemtās metodikas un sistēmas.

Var pieļaut arī tādas produkcijas iepirkšanu par valsts intervences cenām, kas pilnībā neatbilst pasaules tirgus prasībām, bet tomēr var būt eksportējama. Tādai produkcijai jānoteic diferencētas, attiecīgi zemākas intervences cenas.

Latvijā pielietojamais standarts LV ST LM 11-93 “**Sausais govs piens**” ir pilnīgi saskaņots ar pasaules tirgus prasībām un valsts intervences cenas produktam var noteikt, pamatojoties uz šo standartu.

Ar nosaukumu “**sviests**” pasaules tirgū saprot produktu, kas satur ne mazāk par 80% piena tauku. Latvijā šīm prasībām atbilst tikai dažu veidu atsevišķās pienotavās ražotais sviests.

Gaļas kvalitātes galvenais kritērijs pasaules tirgū ir liesās gaļas saturs. **Liellopu gaļas** kvalitāti nosaka pēc Noteikumiem (EEC) Nr.1208/81.

Cūkgaļas kvalitāti nosaka Noteikumi (EEC) Nr.3220/84. Cūkas kautķermeņa vērtība tiek noteikta pēc liesās gaļas satura tajā.

3.tabula

Cūkgaļas kvalitātes prasības

Liesa gaļa % no cūkas kautķermeņa svara	Pakāpe
55% vai vairāk	E
50% vai vairāk, bet mazāk kā 55%	U
45% vai vairāk, bet mazāk kā 50%	R
40% vai vairāk, bet mazāk kā 45%	O
mazāk kā 40%	P

4.4. Intervences mehānisma darbības nodrošinājums

Lai nodrošinātu valsts intervences cenu mehānisma funkcionēšanu, ir nepieciešams īstenot sekojošus pasākumus:

1. jānosaka produkti (grupas), kuri pakļaujami intervencei;
2. jāizstrādā nolikumu par intervences cenu mehānisma pielietošanas kārtību;
3. jānoteic institūcijas (uzņēmumi), kurām būs jāiepērk produkti par intervences cenām un tie jāuzglabā. Tās varētu būt saldētavas, lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumi vai vairumtirdzniecības uzņēmumi, kas var nodrošināt produkcijas ilgstošu glabāšanu nepieciešamajos daudzumos;
4. Finanšu ministrijai jāparedz apgrozāmie naudas līdzekļi produkcijas iepirkumiem par intervences cenām. Nepieciešamo naudas līdzekļu summu aprēķinās pēc prognozējamiem iepirkuma daudzumiem un noteiktām intervences cenām;
5. jāizveido institūcija, kas kontrolētu un novērtētu eksportējamās produkcijas kvalitātes atbilstību pasaules tirgus prasībām.

Lai varētu kontrolēt par valsts intervences cenām iepērkamās produkcijas kvalitāti, ir nepieciešams:

1. izveidot eksportējamās produkcijas kvalitātes kontroles institūciju. Tās funkcijas varētu pildīt Nozares centrālā laboratorija ar perifērisku laboratoriju tīklu;
2. izanalizēt valstī pielietojamo kvalitātes standartu atbilstību pasaules standartiem vai produkcijas kvalitātes prasībām;
3. izveidot informācijas sistēmu, kurā ienāktu visa informācija par izmaiņām kvalitātes prasībās pasaulē un šīs izmaiņas savlaicīgi paziņot uzņēmumiem - eksportētājiem;
4. nodrošināt uzņēmumiem - eksportētājiem iespēju saņemt starptautisko sertifikātu, kas ļautu izvest produkciju uz citām valstīm.

5. PRIEKŠLIKUMI INTERVENCES CENU IZMANTOŠANAI LATVIJĀ 1997. GADĀ

Kā jau iepriekš argumentēts, intervences cenām jābūt zemākām par pasaules biržu cenām. Šai cenu starpībai ir jābūt tik lielai, kas pilnībā sedz glabāšanas, transporta un visas citas izmaksas, pārdodot iepirkto produktus.

No teiktā izriet intervences cenu aprēķins. No šādā veidā aprēķinātām graudu un citu produktu valsts intervences cenām vēl jāatskaita 5-10% drošības rezervei neparedzētiem izdevumiem vai neparedzētām tirgus cenu izmaiņām.

5.1. Intervences cenas graudiem

Intervences cenu iegūst, atņemot transporta, glabāšanas un muitas izmaksas no 1996./97.g. prognozētajām graudu pasaules tirgus cenām.

Graudu glabāšanas izmaksas aprēķinātas, izmantojot Valsts Labības biroja datus. Glabāšanas termiņš ir pieņemts 6 mēneši.

Transporta izmaksu aprēķinos izmantoti autotransporta uzņēmumu pārvadājumu tarifi. Par pārvadājumu vidējo attālumu pieņem vidējo attālumu līdz valsts robežai (FOB cenas).

Glabāšanas un transporta izmaksas visiem graudu veidiem aprēķina vienādi, kopā tās ir Ls 14 par 1 tonnu.

Muitas izmaksas aprēķina, ievērojot reālos mūsu valsts izvedmuitas un attiecīgos valsts ievadmuitas tarifus. Vidēji pieņemam Ls 5 par 1 tonnu. No šāda aprēķina rezultāta vēl jāatskaita 5% drošības rezervei.

5.1.1. Pārtikas kvieši

Par kviešu pasaules tirgus cenām ir pieņemtas kviešu cenas Čikāgas biržā, jo šī birža ir lielākā pasaules graudu tirdzniecības birža. Biržā notiekošā graudu cenu kotēšana pārsvarā nosaka pasaules cenas graudiem, galvenokārt - kviešiem.

Pēc ekspertu prognozēm pasaules tirgus cenas šī gada kviešu ražai kritīsies par 15%, salīdzinot ar iepriekšējās ražas attiecīgajām cenām, un būs 151 \$/t.

Ņemot vērā kviešu īpašo nozīmi Latvijas tautsaimniecībā, valdība 1996.gada sākumā noteica cenu pārtikas kviešu iepirkumam valsts rezervei - 90 Ls/t. Tā pārsniedz 1995.g. Latvijas iekšējā tirgus vidējo kviešu cenu, kas bija 75.5 Ls/t.

Atņemot transporta, glabāšanas, muitas un neparedzētās izmaksas no 1996./97.g. prognozētajām pasaules tirgus cenām, iegūstam iespējamo kviešu intervences cenu 58 Ls/t jeb 109 \$/t. Šo aprēķinu rezultāti sakārtoti 4.tabulā.

4.tabula

Kviešu cenas

	Ls/t	\$/t ¹
1996./97.g. pārtikas kviešu iepirkuma cena valsts rezervei	90	
1995.g. pārtikas kviešu iekšējā tirgus vidējā cena	75.5	
1995./96.g. pārtikas kviešu pasaules tirgus cena	105	198
1996./97.g. prognozētā pārtikas kviešu pasaules tirgus cena	80	151
Graudu glabāšanas vidējās izmaksas	11	
Graudu transporta vidējās izmaksas	3	
Muitas operāciju izmaksas	5	
5% neparedzētiem izdevumiem	3	
1996./97.g. kviešu intervences cena	58	109

5.1.2. Rudziem

Pasaules biržās rudzu cenas nekotējas, tās parasti pielīdzina miežu cenām. 1996./97.g. miežu cenas prognozētas 133 \$/t.

Latvijā 1996.g. pārtikas rudzu iepirkšanai valsts rezervei noteikta cena 80 Ls/t. Tā krietni pārsniedz 1995.g.rudzu iekšējā tirgus cenu, kas vidēji sastādīja 58.6 Ls/t.

5.tabula

Intervences cenas aprēķins rudziem 1997. gadā

	Ls/t	\$/t
1996./97.g. pārtikas rudzu iepirkuma cena valsts rezervei	80	
1995.g. pārtikas rudzu iekšējā tirgus vidējā cena	58.6	
1995./96.g. pārtikas rudzu pasaules tirgus cena	69	131
1996./97.g. prognozētā pārtikas rudzu pasaules tirgus cena	70	133
Graudu glabāšanas vidējās izmaksas	11	
Graudu transporta vidējās izmaksas	3	
Muitas operāciju izmaksas	5	
5% neparedzētiem izdevumiem	3	
1996./97.g. rudzu intervences cena	48	91

No 5.tabulas aprēķiniem izriet, ka 1996./97.g. rudzu intervences cenai jābūt 48 Ls/t.

¹ - Ģeit un turpmākajos aprēķinos lietotais valūtas kurss: 1 Ls = 0.53 USD

5.1.3. Auzas

Auzu, tāpat kā rudzu, cenas pasaules biržās nekotējas. Tās pielīdzina miežu cenām, kuras 1996./97.g. prognozē 133 \$/t apjomā. Auzu cenu aprēķinu rezultāti sakārtoti 6.tabulā.

6.tabula

Auzu cenas		
	Ls/t	\$/t
1995.g. auzu iekšējā tirgus vidējā cena	54	
1995./96.g. auzu pasaules tirgus cena	69	131
1996./97.g. prognozētā auzu pasaules tirgus cena	70	133
Graudu glabāšanas vidējās izmaksas	11	
Graudu transporta vidējās izmaksas	3	
Muitas operāciju izmaksas	5	
5% neparedzētiem izdevumiem	3	
1996./97.g. auzu intervences cena	48	91

Kā redzams 6.tabulā, plānotā auzu valsts intervences cena varētu sasniegt 48 Ls/t.

5.1.4. Mieži

ES graudu veidus nešķiro pēc to lietošanas pazīmes (pārtikai, lopbarībai utt.). Līdz ar to visiem miežu veidiem noteikta vienota pasaules tirgus cena, neizdalot atsevišķi pārtikas, alus vai lopbarības miežu cenas. Šī cena 1995./96.g. bija 131 \$/t, bet 1996./97.g. ražai prognozē nelielu cenu kāpumu līdz 133 \$/t.

7.tabula

Miežu cena		
	Ls/t	\$/t
1995.g. miežu iekšējā tirgus vidējā cena	45.3	
1995./96.g. miežu pasaules tirgus cena	69	131
1996./97.g. prognozētā miežu pasaules tirgus cena	70	133
Graudu glabāšanas vidējās izmaksas	11	
Graudu transporta vidējās izmaksas	3	
Muitas operāciju izmaksas	5	
5% neparedzētiem izdevumiem	3	
1996./97.g. miežu intervences cena	48	91

No 7.tabulā sakārtotajiem datiem izriet, ka projektētā miežu intervences cena 1996./97.g. varētu līdzināties 48 Ls/t.

5.2. Intervences cenas piena produktiem

5.2.1. Sviests

Glabāšanas vidējās izmaksas sviestam aprēķinātas, balstoties uz Rīgas 1. saldētavas datiem. Par vidējo glabāšanas termiņu pieņemti 3 mēneši.

Transporta izmaksas aprēķinātas pēc autotransporta uzņēmumu tarifiem pārvadājumiem ar refrīžeratoriem. Par vidējo attālumu uzskata vidējo attālumu no piena kombinātiem līdz valsts sauszemes robežai vai ostām.

Intervences cena sviestam aprēķināta divos variantos:

1. orientējoties uz pasaules tirgus cenu;
2. orientējoties uz ES iekšējā tirgus cenu.

a) sviesta cena pasaules tirgū

Par sviesta pasaules cenu pieņem Ziemeļeiropas biržu vidējo sviesta cenu. Šāds pieņēmums pamatojas uz to, ka, pirmkārt, tās ir piena produkcijas pasaules cenu faktiski noteicošās biržas, un, otrkārt, tieši šīs biržas visvairāk ietekmē Ziemeļeiropas reģiona, kurā atrodas arī Latvija, piena produkcijas cenu līmeni.

1996.gadā sviesta pasaules tirgus cenas ir par 40% zemākas nekā Latvijas iekšējā tirgus cenas. Tiek prognozēta sviesta pasaules tirgus cenas pazemināšanās.

Argumentētā un aprēķinātā sviesta valsts intervences cena sastāda 1008 Ls/t. Tā var nodrošināt piena iepirkuma cenu 66 Ls/t (fiz. sv.), kas ir par 25% zemāka nekā vidējā faktiskā 1995.g. valsts piena iepirkuma cena (88 Ls/t).

Aprēķinu rezultāti sakārtoti 8.tabulā.

8.tabula

Sviesta cenas pasaules tirgus aspektā

	Ls/t	\$/t
1995.g. sviesta vidējā ražotāja cena	1740	
1996.g. 1.cet. sviesta vidējā ražotāja cena	1750	
1996.g. sviesta pasaules tirgus cena	1050	1981
1997.g. prognozētā sviesta pasaules tirgus cena	1030	1944
Glabāšanas vidējās izmaksas	17	
Transporta vidējās izmaksas	5	
1997.g. sviesta intervences cena	1008	1902

No šīs aprēķinātās intervences cenas vēl jāatskaita izmaksas par muitas operācijām, ja sviestu eksportē, kā arī rezerve neparedzētiem izdevumiem. Pieņemam, ka šādu izdevumu summu sastādīs 18 Ls/t.

b) sviesta cenu ES iekšējā tirgū, muitas tarifu kvotas ietvaros

Pēc vienošanās ar attiecīgajām ES institūcijām, Latvijai ir iedalītas kvotas un radītas iespējas pārdot zināmu piena produktu daudzumu ES tirgū par tās iekšējā tirgus cenām, maksājot atvieglotus muitas tarifus.

Salīdzinot 8.un 9. tabulā sakārtotos datus, redzam, ka ES iekšējā tirgus sviesta cenas vairāk nekā 2 reizes pārsniedz pasaules tirgus cenas. Latvijai tas nozīmē, ka iedalītā sviesta daudzuma pārdošana ES tirgū būtu ļoti izdevīga.

Eksperti prognozē, ka 1997.g. sviesta cena ES iekšējā tirgū būs apmēram 2496 Ls/t.

9.tabula

Sviesta cenas Eiropas tirgus aspektā

	Ls/t	\$/t
1995.g. ražotāja vidējā sviesta cena	1740	
1996.g. 1.cet. ražotāja vidējā sviesta cena	1750	
1996.g. sviesta cena ES iekšējā tirgū	2510	4735
1997.g. prognozētā sviesta cena ES iekšējā tirgū	2496	4710
Glabāšanas vidējās izmaksas	17	
Transporta vidējās izmaksas	5	
Muitas operāciju izmaksas	400	
1997.g. intervences cena sviestam	2074	3913

Atskaitot no šīs cenas glabāšanas un transporta izmaksas, paliek iespējamā vai projektējamā valsts intervences cena šim sviesta realizācijas variantam 2474 Ls/t, kas par 42% pārsniedz Latvijas iekšējā tirgus 1995.g. cenas. Bet no tās vēl jāatskaita visi muitas izdevumi, kā arī rezerve neparedzētiem izdevumiem.

Tāda sviesta valsts intervences cena radītu iespējas Latvijā pienu iepirkt par 100-110 Ls/t.

Taču jāņem vērā, ka Latvijai iedalītās kvotas sviesta eksportam uz ES valstīm sastāda visai nelielu daļu no piena produktu kopējā apjoma Latvijā.

Bet divu intervences cenu noteikšana radītu smagas blakus problēmas. Tāpēc šis otrais variants jāuzskata par nereālu.

5.2.2. Sausajam vājpienam

Pētījumus par iespējamām intervences cenām sausajam vājpienam veicām divos aspektos:

1. orientējoties uz sausā vājpiena cenu pasaules tirgū;
2. orientējoties uz sausā vājpiena cenu ES iekšējā tirgū.

a) bāze- sausā vājpiena cenu pasaules tirgū

Aprēķinu rezultāti par sausā vājpiena cenām pasaules tirgus aspektā sakārtoti 10.tabulā.

10.tabula

Sausā vājpiena cenas pasaules tirgus aspektā

	Ls/t	\$/t
1995.g. sausā vājpiena vidējā ražotāja cena	950	
1996.g. sausā vājpiena pasaules tirgus cena	1092	2060
1997.g. prognozētā sausā vājpiena pasaules tirgus cena	1107	2089
Glabāšanas vidējās izmaksas	10	
Transporta vidējās izmaksas	5	
1997.g. sausā vājpiena intervences cena	1092	2061

Sausā vājpiena pasaules cenas ir nedaudz (par 100-150 \$/t) zemākas par sausā pilnpiena cenām. Ziemeļeiropas biržās šīs produkcijas 1996.g. cena ir 2060 \$/t. 1997.g. sausā vājpiena, tāpat kā visas piena produkcijas, cena pēc prognozēm nedaudz paaugstināsies un sasniegs 2089 \$/t.

Glabāšanas un transporta izmaksas sakrīt ar sausā pilnpiena kopējām glabāšanas un transporta izmaksām un sastāda 15 Ls/t. Vēl apmēram 20 Ls/t jārezervē muitas operācijām un neparedzētiem izdevumiem.

Projektētā iespējamā intervences cena tad var sasniegt 1070 Ls/t, kas par 12-13% pārsniegtu 1995.g. sausā vājpiena vidējo realizācijas cenu iekšējā tirgū.

b) bāze- sausā vājpiena cena ES iekšējā tirgū, muitas tarifu kvotas ietvaros

Latvijas piensaimnieki zināmu sausā vājpiena daudzumu var pārdot ES valstīs pēc tās iekšējā tirgus cenām iedalītās kvotas robežās.

Pētījumu rezultāti par sausā vājpiena cenām ES tirgus aspektā sakārtoti 11.tabulā.

Sausā vājpiena iekšējā tirgus cena Eiropas Savienībā 1996.g. ir 1480 Ls/t, bet nākamajam gadam tā prognozēta 1500 Ls/t apjomā.

11.tabula

Sausā vājpiena cenas ES tirgus aspektā

	Ls/t	\$/t
1995.g. sausā vājpiena vidējā ražotāja cena	950	
1996.g. ES sausā vājpiena iekšējā tirgus cena	1480	2793
1997.g. prognozētā ES sausā vājpiena iekšējā tirgus cena	1500	2830
Glabāšanas vidējās izmaksas	10	

Transporta vidējās izmaksas	5	
Muitas operāciju izmaksas	300	
1997.g. sausā vājpiena intervences cena	1185	2236

Aprēķinu rezultātā iegūtā sausā vājpiena intervences cena šim sausā vājpiena realizācijas variantam ir 1485 Ls/t, kas par 57% pārsniedz Latvijas iekšējā tirgus cenu 1995.g.

Šādas cenas pielietojums tomēr jāuzskata par nereālu, jo tas var ierosināt (izprovocēt) nevēlamas un smagas blakus parādības, kas valsts budžetam var nodarīt lielus zaudējumus.

5.3. Intervences cenas gaļai (liemeņiem)

5.3.1. Liellopu gaļa (liemeņi)

Liellopu gaļas 1996.g. pasaules cena sastāda 2955 \$/t (jeb 1566 Ls/t), kas ir daudz lielāka par Latvijas iekšējā tirgus cenu, kas līdzinās 970 Ls/t. 1997.g. tiek prognozēta pasaules cenas pazemināšanās līdz 2880 \$/t (jeb 1526 Ls/t).

Gaļas produktu glabāšanas noteikumi ir līdzīgi sviesta glabāšanas noteikumiem. Saskaņā ar Rīgas 1. saldētavas datiem, 3 mēnešu glabāšanas izmaksas būs 17 Ls/t.

Transporta izmaksas refrīžeratora pārvadājumiem līdz valsts robežai vidēji būs 5 Ls/t.

Aprēķinu rezultāti sakārtoti 12.tabulā.

12.tabula

Liellopu gaļas cena

	Ls/t	\$/t
1995.g. liellopu gaļas vidēja ražotāja cena	970	
1996.g. 1.cet. liellopu gaļas vidēja ražotāja cena	1040	
1996.g. liellopu gaļas pasaules tirgus cena	1566	2955
1997.g. prognozējamā liellopu gaļas pasaules tirgus cena	1526	2880
Vidējās glabāšanas izmaksas	17	
Vidējās transporta izmaksas	5	
Muitas operāciju un neparedzētie izdevumi	200	
1997.g. liellopu gaļas intervences cena	1304	2460

No 13.tabulā sakārtotiem aprēķiniem secinām, ka liellopu gaļas intervences cena var sasniegt 1300 Ls/t. Šī cena var nodrošināt iespēju liellopus iepirkt par 470 Ls/t dzīvsvārā, kas ir daudz augstāka cena par 1995.g.

faktisko iepirkuma cenu (374 Ls/t), kā arī augstāka par 1996.gada 1.ceturkšņa cenu - (462 Ls/t).

5.3.2. Cūkgaļa (liemeņi)

Pasaulē cūkgaļas ražošanas izmaksas ir zemākas nekā liellopu gaļas ražošanas izmaksas. To nodrošina lielākajās cūkgaļas ražotājās valstīs uz rūpnieciskiem pamatiem organizētie cūku nobarošanas uzņēmumi.

No 13. tabulā sakārtotiem datiem redzams, ka cūkgaļas 1996.g. pasaules cenas (1643 \$/t) ir par 44% zemākas par liellopu gaļas cenām (2955 \$/t) un vairāk nekā 2 reizes zemākas par Latvijas iekšējā tirgus cenām.

Glabāšanas un transporta izmaksas cūkgaļai aprēķina līdzīgi liellopu gaļas glabāšanas un transporta izmaksām.

13.tabula

Cūkgaļas cenas

	Ls/t	\$/t
1995.g. cūkgaļas vidējā ražotāja cena	1140	
1996.g. 1.cet. cūkgaļas vidējā ražotāja cena	1290	
1996.g. cūkgaļas pasaules tirgus cena	871	1643
1997.g. prognozētā cūkgaļas pasaules tirgus cena	1171	2209
Vidējās glabāšanas izmaksas	17	
Vidējās transporta izmaksas	5	
Muitas operāciju un neparedzētie izdevumi	19	
1997.g. cūkgaļas intervences cena	1130	2132

Aprēķinu rezultātā ieguvām iespējamo cūkgaļas intervences cenu - 1130 Ls/t. Šī cena ir nedaudz zemāka par 1995.g. iekšējā tirgus cenu (1140 Ls/t), un ievērojami zemāka par 1996.g. 1. ceturkšņa cenu (1290 Ls/t). Šāda cena var nodrošināt iespēju cūkas iepirkt par 640 Ls/t dzīvsvārā, kas ir zemāka par 1996.gada 1.ceturkšņa cenu (719 Ls/t).

5.4. KOPSAVILKUMS

Šīs nodaļas noslēguma 14. tabulā sakārtoti galvenie pētījumu rezultāti no 4.-13. tabulām un valsts intervences cenu projekti 1997.gadam.

14. tabula

Latvijas lauksaimniecības un pārtikas produktu 1997.g. intervences cenu projekts

Ls par tonnu

Produkcijas veidi	1995.g. Latvijas iekšējā tirgus vidējās cenas	1996.g. pasaules tirgus cenas	1997.g. prognozētās pasaules tirgus cenas	1997.g. projektētās intervences cenas
1. Pārtikas kvieši	75.5	105	80	58
2. Pārtikas rudzi	58.6	69	70	48
3. Auzas	54.0	69	70	48
4. Lopbarības mieži	45.3	69	70	48
5. Sviests				
a) bāze- pasaules tirgus cenas	1740	1050	1030	990
b) bāze- ES iekšējā tirgus cena	1740	2510	2496	2074
7. Sausais vājpiens				
a) bāze- pasaules tirgus cenas	950	1092	1107	1072
b) bāze- ES iekšējā tirgus cena	950	1480	1500	1185
8. Liellopu gaļa	970	1566	1526	1504
9. Cūkgaļa	1140	871	1171	1149

Pētījumos (aprēķinos) nav rasti ekonomiski argumenti tik augstiem valsts intervences cenu projektiem pārtikas kviešiem, rudziem un auzām, kas pārsniegtu 1995.gada faktiskās cenas Latvijas iekšējā tirgū.

Intervences cenas nav iespējams ekonomiski argumentēt augstākas par faktiskajām iekšējā tirgū arī sausajam pilnpienam.

Nevar reāli darboties divas valsts intervences cenas sviestam un sausajam vājpienam. Ir jāizvēlas viena, kas atbilst konkrētajai tirgus un ražošanas attīstības pakāpei. Kā kritēriji būtu jāievēro vairāki apstākļi, no kuriem kā noteicošie minami:

* attiecīgā produkta ražošanas un patēriņa bilance Latvijā. Ja prognozējamais eksporta apjoms iekļaujas ES muitas tarifu kvotas ietvaros, var būt pieļaujami izskatīt jautājumu par ES iekšējā tirgus cenas izvēli par bāzes cenu Latvijas intervences cenu aprēķiniem sviestam un sausajam pienam.

* cenu līmenis Latvijas iekšējā tirgū. Iepriekšminētais var būt spēkā vienīgi gadījumā, ja iekšējā tirgus cenu līmenis šajā gadījumā nepieaug līdz augstākam līmenim, kā var nodrošināt spēkā esošie un atļautie tirgus aizsardzības noteikumi, tajā skaitā- muitas barjeras.

6. VALSTS INTERVENČES SISTĒMAS IEVIEŠANAS PROBLĒMAS

Eiropas Savienības valstu tirgus atbalsta un intervences sistēma lauksaimniecībā veidojās vairākus gadu desmitus, to pakāpeniski labojot un koriģējot.

Katra jauna ekonomiskā instrumenta ieviešana rada arī jaunas problēmas, kas savukārt prasa risinājumus. Vairākas problēmas ir jau saskatāmas, arī risinot valsts tirgus intervences cenu jautājumu Latvijā.

1. Viena no problēmām ir Baltijas valstu kopēja tirgus izveidošana, kas var radikāli mainīt situāciju iekšējā tirgū. Baltijas valstu ekonomisko problēmu risināšanas atšķirīgās metodes kopējā tirgus apstākļos var sagraut Latvijas iekšējo valsts intervences cenu mehānismu un novest pie nopietnām ekonomiskām grūtībām. Tapēc, valsts intervences cenu mehānisma izveidošanā jāņem vērā abu kaimiņvalstu nostāja līdzīgu jautājumu risināšanā. Šādu jautājumu saskaņošana prasīs zināmu laiku.

2. Ļoti svarīgs un neatrisināts ir jautājums par apgrozāmiem naudas līdzekļiem, kas vajadzīgi produktu iepirkšanai par intervences cenām. Nav pieļaujams, ka naudas līdzekļu trūkuma dēļ nebūtu iespējams realizēt jau izsludinātu produkcijas valsts iepirkšanu.

3. Var rasties neprognozētas grūtības ar valsts rezervē iepirkto produktu realizāciju par iepļānotām cenām. Šādas grūtības var radīt:

- produkcijas pieprasījuma neparedzēta krišanās; līdz ar to produkcijas pasaules cenu neprognozēta pazemināšanās;
- produkcijas kvalitātes prasību izmaiņas vai dažādu kvalitātes rādītāju neatbilstība pasaules tirgus prasībām;
- Lauksaimniecības produkcijas lielāko pasaules tirgotāju lobijs.

4. Sevišķi jāatzīmē iespējamās grūtības ar produkcijas kvalitātes noteikšanu adekvāti pasaules tirgus prasībām, jo Latvijā pielietojamo standartu lielākā daļa neatbilst pasaulē pielietojamo rādītāju sistēmai. Bez tam trūkst analīzēm vajadzīgā aparatūra, kā arī nav pietiekoši labi profesionāli sagatavotu kvalitātes kontroles speciālistu.

5. Iepirkšanas sistēmu par valsts intervences cenām var izmantot negodīgi uzņēmēji nelegālam biznesam:

- pārdodot valstij produkciju, kas iepirkta ārzemēs par zemākām cenām nekā intervences cena;

- pārdodot valstij kontrabandas veidā ievestās preces.

Ņemot vērā teikto, iesakām sekojošus risinājumus:

1. Valsts intervences mehānismu jāievieš tikai vienlaicīgi un kopā ar nepieciešamiem organizatoriskiem pasākumiem;
2. Valsts intervences mehānismu ieviest pakāpeniski un sākumā to pielietot tikai vienai produkcijas grupai - graudiem. Šim produkcijas veidam ir stratēģiska nozīme valsts ekonomikā, zemākas glabāšanas izmaksas un mazāks realizācijas grūtību risks, kā arī jau izveidojusies un pieredzējusi tirgus valsts aģentūra;
3. Pēc intervences mehānisma aprobācijas un nepieciešamās koriģēšanas, produkcijas loku varētu pakāpeniski paplašināt.